

Marcin Trojecki

Nadzór partyjny nad gorzowskim przemysłem u schyłku dekady lat siedemdziesiątych

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 15, 129-136

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marcin Trojecki
Gorzów

Nadzór partyjny nad gorzowskim przemysłem u schyłku dekady lat siedemdziesiątych

Przez ponad czterdzieści lat Polską niepodzielnie rządziła partia, której ideologicznym dążeniem było zdominowanie wszystkich sfer życia, od polityki przez obronność, kulturę, oświatę, aż po prywatność zwykłych ludzi. Budowany model państwa oparty został na wzorach socjalizmu, doktryny obcej kulturze politycznej państwa polskiego. Z biegiem lat ustał terror, ideologia straciła wiele ze swej pierwotnej ostrości, jednak pragnienie panowania nad wszystkim i wszystkimi przez cały czas było obecne w głoszonej doktrynie. Gospodarka, jak i inne dziedziny życia, została poddana partyjnej kontroli i przekształcona zgodnie z założeniami ideologicznymi projektu modernizacji, niemal całkowicie podporządkowującego sferę wytwórczości państwu czy raczej partii-państwu. Promotorem wszelkich procesów społeczno-ekonomicznych była władza polityczna. Promocja ta objęła zarówno nacjonalizację banków, handlu, wszystkich większych przedsiębiorstw, większości mniejszych zakładów i warsztatów jak i uspołecznienie rolnictwa. Całe życie ekonomiczne poddano zasadom centralnego planowania, a zarządzanie oparto na rozbudowanej państwowej biurokracji.

Szczególne miejsce w tym systemie przypadło aparatowi partyjnemu, który – w myśl zasady kierowniczej roli partii – nadzorował wszelką działalność w państwie. Biurokracja partyjna miała podstawowe znaczenie w mechanizmie sprawowania władzy. Istota wchłonięcia państwa przez partię polegała nie tyle na tym, jaka była struktura i hierarchia wewnątrz partii, ile raczej na tym, za pomocą jakich instrumentów partia sprawowała swoje funkcje władcze i kontrolne nad aparatem państwowym i nad wszelkimi innymi podmiotami życia społecznego. Zasadniczym elementem stanowiącym o tym była obecność członków partii w szerokiej tkance państwa.

Aparat polityczny miał szczególne miejsce w procesie zarządzania państwem przez partię, co wyrażało się min. w kompetencjach sekretarzy wojewódzkich czy powiatowych daleko przewyższających uprawnienia przedstawicieli administracji państwowej odpowiedniego szczebla. Szczególne znaczenie dla aparatu miała gospodarka, co zaowocowało powołaniem do życia specjalnych biur do spraw ekonomii przy instancjach terenowych. Wydziały ekonomiczne zajmowały się sprawami gospodarczymi w komitetach wojewódzkich, komisje ekonomiczne odpowiadały za gospodarkę w komitetach powiatowych, ponadto w instancjach wojewódzkich jeden z zastępców I sekretarza – sekretarz do spraw ekonomicznych – koncentrował swoją uwagę na problemach gospodarczych regionu i nadzorował działalność wydziału ekonomicznego. Sytuacja ta nie inaczej przebiegała w województwie zielonogórskim, a po reorganizacji administracji terenowej w roku 1975 w województwie gorzowskim. Najwyższą instancją partyjną na szczeblu wojewódzkim był Komitet Wojewódzki PZPR, któremu podporządkowane były z kolei instancje partyjne szczebla podstawowego, m. in. komitet miejski (KM), który z kolei

koordynował i nadzorował instancje jemu podległe, takie jak komitety zakładowe (KZ) i podstawowe organizacje partyjne (POP). Kompetencje poszczególnych instancji były dość szerokie, aczkolwiek w myśl zasady centralizmu demokratycznego wszystkie realizowały określoną linię polityczną i programową partii.

Wobec kompromitacji władzy ekipy Władysława Gomułki w dekadzie lat siedemdziesiątych kierownictwo Polski Ludowej poszukiwało nowej formuły legitymizacji, wobec dość mocno zawężonych możliwości wyboru sięgnięto po formułę sprawności gospodarczej systemu; legitymizację funkcjonalną. Decyzja ta determinowała kierunek polityki władz centralnych jak również wszystkich pozostałych elementów struktury partii.

Faktem jest, iż niezależnie od momentu historycznego system polityczny i gospodarczy PRL to prymat polityki nad gospodarką. Prymat przejawiający się m. in. przenikaniem zachowań, procedur, celów politycznych na płaszczyznę działań gospodarczych. Wspomniany moment historyczny tylko determinował obszar oraz wielkość dozowanych środków, które w konsekwencji mogły i niejednokrotnie kreowały zjawiska i procesy gospodarcze. Kreacji tej ulegały również podmioty gospodarcze, którymi były przedsiębiorstwa, stanowiące zarazem podmioty polityczne. Socjalistyczne przedsiębiorstwo obok zadań produkcyjnych miało do spełnienia również zadania polityczne i społeczne wyrażające się między innymi w kształtowaniu osobowości pracowników. Szczególnej kreacji przedsiębiorstwa dostąpiły w dekadzie lat siedemdziesiątych, było to możliwe dzięki rozbudowanemu systemowi nomenklatury, który stanowił rdzeń kontroli, nadzoru, wreszcie inspiracji i koordynacji wszelkich działań i poczynań mających także miejsce w przestrzeni gorzowskich przedsiębiorstw. Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex-Stilon”, Zakłady Mechaniczne „Gorzów”, Zakłady Przemysłu Jedwabniczego „Silwana”, Gorzowskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego, Gorzowskie Przedsiębiorstwo Budowlane „Zachód” – to przedsiębiorstwa kluczowe dla gorzowskiego przemysłu, dlatego też będące przedmiotem podobnego zainteresowania ze strony hierarchii partyjnej.

Przedsiębiorstwa poza podległością administracyjno-gospodarczą podlegały zarazem administracji politycznej, a jednym z podstawowych instrumentów, gwarantem realizacji programu partii stała się nomenklatura kadry kierowniczej. Stan taki owocował podległością wobec wydziałów Komitetu Miejskiego, Komitetu Wojewódzkiego¹. Należy zaznaczyć, iż kadra kierownicza przedsiębiorstw gorzowskich, w tym sekretarze organizacji partyjnych szczebla zakładowego, zasiadali również we władzach wojewódzkich i miejskich, co nie pozostawało bez wpływu tak na losy przedsiębiorstw jak i możliwości rozwojowych miasta i regionu². Ponadto sytuacja taka determinowała relacje pomiędzy poszczególnymi instancjami partyjnymi, podmiotami gospodarczymi i ich wzajemne stosunki.

Atrakcyjność systemu nomenklatury była tak znaczna, że na wszystkich szczeblach aparatu partyjnego dążono do rozbudowy systemu poprzez podporządkowanie danej instancji możliwie wielkiej liczby stanowisk. Stanowiska objęte nomenklaturą KW dotyczyły m. in. naczelnych dyrektorów kluczowych zakładów pracy, ich zastępców oraz

1 Wydziałowi Polityki Kadrowej, Wydziałowi Polityczno-Organizacyjnemu, Wydziałowi Ekonomicznemu, Wojewódzkiemu i Miejskiemu Ośrodkowi Kształcenia Ideologicznego.

2 M. in.: naczelny dyrektor ZWCh „Chemitex-Stilon” był członkiem egzekutywy KW PZPR; I sekretarz KZ ZWCh „Chemitex-Stilon” był także przewodniczącym Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej oraz członkiem egzekutywy KM PZPR.

pracowników politycznych – pierwszych sekretarzy komitetów zakładowych³. W świetle dokumentów polityka nomenklatury nie była prowadzona przez komitety zakładowe, ale i ten stan miał ulec zmianie, o czym świadczyć może sugestia KW z sierpnia 1975 r. pod adresem KZ „Stilon”, by ten objął nomenklaturą ważniejsze stanowiska kierownicze w zakładzie, tj. kierowników organizacji społecznych, kierowników wydziałów produkcyjnych, kierowników ważniejszych działów administracji przedsiębiorstwa, ponadto stanowiska uznaniowe⁴. Najniższe instancje partyjne, tj. podstawowe organizacje partyjne, nie posiadały nomenklatury kadr, posiadały natomiast możliwość i obowiązek systematycznej oceny polityki i gospodarki kadrowej prowadzonej przez kierownictwo zakładów pracy. Miały również możliwość wysuwania propozycji obsady stanowisk kierowniczych. Ponadto aparat partyjny nieustannie budował i kompletował rezerwę kadrową. Uchwały zobowiązywały instancje partyjne do założenia ewidencji tzw. rezerwy kadrowej, tj. potencjalnych kandydatów na zwalniane stanowiska⁵. Za prawidłowy rozwój i umacnianie partii, za jej właściwe rozmieszczenie w zakładach pracy niezależnie od aktywu partyjnego odpowiedzialne było również kierownictwo administracyjno-gospodarcze. W tym celu zalecano tzw. partyjne rozmowy z kierownictwem i określanie konkretnych zadań, których realizacja następnie podlegałaby systematycznej kontroli⁶. Zgodnie z wytycznymi Sekretariatu KC przeprowadzano również rozmowy indywidualne z członkami i kandydatami partii. W tym celu powołano 141 zespołów składających się z członków KW, KM, komitetów miejsko-gminnych (KMG), komitetów gminnych (KG), kierowników wydziałów KW oraz przedstawicieli kierowniczego aparatu jednostek nadrzędnych. Zespoły przeprowadziły w pierwszym kwartale 1976 roku 151 rozmów, z czego 11 w przemyśle⁷.

W większych zakładach zalecono powołanie punktów odczytowych, a odczytami lektorów KC i KW zalecano objąć nomenklaturę. Zalecano także prowadzić sukcesywne szkolenia kadry kierowniczej na dwuletnich studiach Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu i Leninizmu⁸. W licznych organizacjach działających na terenie zakładów należało upowszechniać studia wiedzy o partii, silnie angażować w podnoszenie na wyższy poziom działalności ideowo-wychowawczej w czym niezmiernie pomocne były Szkoły Aktywu Partyjnego⁹. Szczególną „troską” partia otoczyła redakcje gazet zakłado-

3 Nomenklatura kadr kierowniczych KW PZPR w Gorzowie Wlkp. z sierpnia 1975 roku wymienia wśród kluczowych zakładów: ZWCh „Chemitex-Stilon”, ZM „Gorzów”, ZPJ „Silwana” oraz GPBP.

4 Archiwum Państwowe w Gorzowie (dalej APG), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gorzowie Wlkp. (dalej KW PZPR) sygn. 667, s. 47, Nomenklatura kadr kierowniczych KW PZPR w Gorzowie Wlkp., Gorzów Wlkp. 1975.

5 Tamże, sygn. 667, s.108, 109, Wytyczne Biura Politycznego w sprawie nomenklatury kadr instancji partyjnych wraz z wykazem stanowisk objętych nomenklaturą KC, KW, KM, KD, KMG, KG, KZ. Warszawa 1977.

6 Zestaw poruszanych problemów podczas rozmów partyjnych z aktywem kierowniczym w dniach 16 II 1976 – 30 IV 1976. dotyczył 51 tematów. Wśród nich: realizacji programu polityki płacowej lat 1974–1975, oceny działalności grup partyjnych, stanu BHP, spraw wzrostu szeregów ZMS, spraw propagandy wizualnej czy przygotowania do czynu partyjnego. Zob.: APG, KW PZPR, protokoły posiedzeń egzekutywy wraz z załącznikami, sygn. 11.

7 APG, KW PZPR, sygn. 209, s. 116, Ocena przebiegu rozmów indywidualnych z członkami i kandydatami partii w I kwartale '76 roku w województwie gorzowskim.

8 APG, Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gorzowie Wlkp. (dalej KM PZPR), sygn. 1, s. 40, Sprawozdanie z działalności KM PZPR w latach od 17 X 1975 do 31 X 1977.

9 Działania ideowo-wychowawcze z załogami prowadzono na podstawie Uchwały Sekretariatu KC w sprawie pracy ideowo-wychowawczej z załogą H. Cegielskiego z 1972 r.

wych, dbając o zaopatrywanie ich w prenumeratę prasy partyjnej¹⁰. Władze polityczne nie bagatelizowały także znaczenia radiowęzłów zakładowych¹¹.

Czuwając nad podnoszeniem świadomości swych załóg, przedsiębiorstwa winny były wspierać działalność organizacji młodzieżowych, społecznych i kulturalnych, rozwijać rozrywkę i wypoczynek po pracy, stwarzać także warunki do lepszej realizacji zadań społecznych i produkcyjnych. Możliwości oddziaływania były stosunkowo duże, bowiem na terenie przedsiębiorstw działało wiele organizacji o różnym charakterze. Program rozwoju społecznego Zakładów Włókien Chemicznych „Chemitex – Stilon” z pierwszego kwartału 1977 roku wymienia 10 organizacji prowadzących szeroką działalność ideowo-wychowawczą¹².

Partia, rozbudowując i umacniając swoje struktury, organizowała także czas wolny poza zakładami pracy. Temu celowi służyły kluby i świetlice zakładowe, sobotnio-niedzielne festyny, ośrodki rekreacyjne, rozwój sportu masowego, czyny społeczne oraz wszelkie uroczystości i imprezy okolicznościowe. W ich organizowaniu czynny udział brały załogi gorzowskich przedsiębiorstw.

U schyłku 1975 roku działalność partii opierała się na 2690 instancjach I stopnia (czyli podstawowych organizacjach partyjnych – POP). W tym na 3 komitetach zakładowych w: Zakładach Mechanicznych (ZM) Gorzów, Zakładach Przemysłu Jedwabniczego (ZJP) „Silwana” i Zakładach Włókien Chemicznych (ZWCh) „Chemitex-Stilon”¹³. W największym przedsiębiorstwie regionu „Stilonie” zatrudniającym 9746 pracowników, a więc posiadającym potencjalnie największe możliwości oddziaływania, funkcjonowały 2 podstawowe organizacje partyjne, 28 oddziałowych organizacji partyjnych (OOP), 109 grup partyjnych z liczbą członków i kandydatów sięgającą 1119 osób. Stanowiło to jednak niezadowolający odsetek upartyjnienia załogi. Progiem satysfakcjonującym w roku 1976 było 18%, co stanowiło średnią w skali kraju. W województwie gorzowskim średnia ta wynosiła wówczas 16,4%, zaś w samym Gorzowie 13,6%. Stan ten w następnych latach uległ poprawie¹⁴, choć i w średnich wielkościach widoczna jest progresja. Dopiero u schyłku roku 1980 udało się przekroczyć średnią upartyjnienia załogi „Stilonu”, która wyniosła wówczas 20%.

Tego typu „kłopotów” nie miały ZM „Gorzów” czy Gorzowskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego (GPBP), które odznaczały się najwyższym stopniem upartyjnienia w Gorzowie sięgającym lub przekraczającym 30%, a bazujące na załodze niemal pięciokrotnie mniejszej liczebnie od załogi „Stilonu”. Na tle osiągnięć pozostałych przedsiębiorstw miasta i regionu „Stilon” nie prezentował przodującej siły. Wprawdzie nie zawsze stopień upartyjnienia oddawał siłę samej organizacji, to jednak wpływał na atmosferę wśród załogi, a nawet na jakość produktów finalnych, o czym przekonywał na jednej z narad społeczno-gospodarczych I sekretarz KZ ZPJ „Silwana”¹⁵.

10 Wśród tytułów najpoczytniejszych: „Trybuna Ludu”, „Polityka”, „Ideologia i Polityka”, „Nowe Drogi”, „Życie Partii”, „Materiały i Zagadnienia”.

11 Tematy i treść audycji uzgadniana była przez redakcje z KZ podczas codziennych kontaktów.

12 Organizacjami tymi były: Związek Zawodowy Chemików, ZSMP, ZBOWID, Komisja Kobiet Pracujących, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Stowarzyszenie Inżynierów Chemików Polskich, Klub Techniki i Racjonalizacji, Koło Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Klub Sportowy „Stilon”, oddział PTTK, ogniska TKKF.

13 APG, KW PZPR, sygn. 217, s. 91, Rozwój Partii w latach 1972-1975.

14 W roku 1976 wyniósł 13,6%, w 1978 – 18,3%, w 1979 – 18,4%, zaś w 1980 – 20,5%.

15 APG, KW PZPR, sygn. 236, s. 14, Protokół z odbytej narady aktywu społeczno-gospodarczego w Gorzowie Wlkp. z dnia 24.10.77.

Stąd w przedsiębiorstwach, w których upartyjnienie było niższe niż 20%, zalecano stworzyć grupy przodujących bezpartyjnych i otoczyć opieką najlepszych aktywistów partyjnych oraz pogłębić tematykę wiedzy o partii¹⁶. Gorzowska organizacja borykała się jednak z problemami bazowymi, a gabinetami szkoleniowymi POP dysponowały jedynie „Stilon” i ZM „Gorzów”¹⁷. Szkoły aktywu partyjnego działały przy „Stilonie”, GPBP, „Silwanie” i ZM „Gorzów”. Niektóre zajęcia odbywały się w systemie kursowym. Min. GPBP i Stilon były organizatorami kursów wyjazdowych, na których sekretarze POP, OOP i aktywiści zostali przeszkoleni z zakresu SAP oraz wiedzy o partii¹⁸.

W 1978 roku we wszystkich zakładach produkcyjnych zorganizowano narady z inicjatywy organizacji politycznych. Narady średniego dozoru technicznego, w tym głównie mistrzów, skupiały się na omówieniu społeczno-gospodarczych i ideowo-wychowawczych przedsięwzięć zapewniających realizację zadań stawianych przez II Krajową Konferencję PZPR. Zadania kadry kierowniczej przedsiębiorstw i jednostek nadrzędnych wynikające z postanowień konferencji omawiane były w trakcie rozmów indywidualnych, prowadzonych zgodnie z nomenklaturą stanowisk w określonych instancjach partyjnych¹⁹.

Programy rozbudowy partii przyjęte przez egzekutywę KW PZPR opracowane zostały wcześniej przez instancje stopnia podstawowego i organizacje partyjne. Zatwierdzono je na konferencjach i zebraniach sprawozdawczo-wyborczych. Egzekutywa i sekretariat KW, instancje stopnia podstawowego, KZ i większość POP przynajmniej raz w kwartale omawiały problemy rozwoju partii. Działalność w tym zakresie kontrolowana była na bieżąco przez zespoły i komisje instancji skupiające liczne grupy aktywu. Do ich zadań należało utrzymywanie bieżącego, nieformalnego i indywidualnego kontaktu z określoną grupą (2-3 osób), przyszłych kandydatów na członków partii, dokonywanie ocen ich postaw, aktywności efektów w nauce i pracy zawodowej, a często – w konsekwencji udzielenie rekomendacji na członka partii. Powszechnie stosowano formę rozmów indywidualnych z przodującymi bezpartyjnymi. Prowadzili je członkowie egzekutywy POP/OOP lub zespoły aktywu powołane do pracy z bezpartyjnymi. Rozmowy te miały często charakter nieformalny, dotyczyły spraw związanych z pracą zawodową, życiem zakładu i środowiska oraz problemów osobistych przyszłych kandydatów PZPR. Wiele organizacji partyjnych praktykowało odbywanie rozmów partyjnych ze wszystkimi nowo przyjętymi do pracy w danym zakładzie. Pozwalało to na aktualizowanie oceny sytuacji politycznej w poszczególnych środowiskach oraz określenie perspektywy rozbudowy organizacji partyjnej²⁰. Aktywni społecznie i zawodowo bezpartyjni stanowili bezpośrednią rezerwę partii. W instancjach i organizacjach partyjnych na bieżąco aktualizowano imienne wykazy bezpartyjnego aktywu obejmujące przede wszystkim środowiska, w których zdynamizowanie przyjęć do partii było szczególnie pożądane. Powszechnie praktykowano zapraszanie przodujących bezpartyjnych na otwarte zebra-

16 W pierwszym półroczu 1979 roku był to nadal wysoki odsetek, sięgający 41,3% zakładów pracy.

17 Stan ten nie uległ zmianie. U schyłku lat siedemdziesiątych nadal istniały „obiektywne” trudności MOKI w wyegzekwowaniu decyzji o powołaniu gabinetów. Por.: APG, KM PZPR, sygn. 30, s. 157, Protokół nr 16/80 z posiedzenia egzekutywy KM PZPR w Gorzowie odbytego w dniu 24.06.80.

18 APG, KM PZPR, sygn. 25, s. 86-87, Protokół nr 14/78 sporządzony na posiedzeniu Egzekutywy KM PZPR w dniu 26.06.78 roku.

19 APG, KW PZPR, sygn. 218, s. 10, Program działań polityczno-organizacyjny po II Krajowej Konferencji PZPR.

20 Tamże, s. 2-7, Niektóre doświadczenia instancji i organizacji partyjnych w pracy nad rozwojem i umacnianiem szeregów PZPR.

nia partyjne, niektóre posiedzenia instancji terenowych, spotkania i narady, włączano ich do udziału w różnych formach szkolenia partyjnego organizowanego przez POP i instancje terenowe, dwie filie Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu (KM PZPR i KZ ZWCh „Chemitex-Stilon”) i zespoły wiedzy o partii. Szkolenia te POP czy też OOP świadomie wykorzystywały jako formę wstępnego przygotowania bezpartyjnych do wstąpienia w szeregi kandydatów PZPR. Do pracy z bezpartyjnymi typowany był najbardziej doświadczony i zaangażowany aktyw partyjny (mistrzowie, przodownicy pracy). Ale nawet wówczas kiedy dokonywano selekcji, wymagano od wszystkich członków partii agitacji, umiejętności przekonywania o słuszności obranej drogi, bez pacyfikowania poglądów przeciwnych i uznanych za wrogie. Ponadto członek partii musiał posiadać umiejętność organizacji zgranego i oddanego kolektywu, miał obowiązek wsłuchiwania się w głosy środowiska i umiejętnie kształtować jego nastroje²¹.

Ważnym pomostem między POP a instancją miejską zabezpieczającą potrzebę bieżącej informacji był agitator. Agitatorzy obok aktywistów i lektorów tworzący tzw. kadre frontu ideologicznego, byli interpretatorami bieżących wydarzeń politycznych, gospodarczych i społecznych, kształtowali opinie i nastroje, wpływali na postawy członków partii. Ponadto lektorzy i agitatorzy dla instancji partyjnej byli dobrym źródłem wiedzy o nastrojach wśród załóg zakładów.

Ważnym ogniwem realizacji ideowo-wychowawczego oddziaływania w zakładach pracy, a nie w pełni wykorzystywanym byli mistrzowie. Jedynym przedsięwzięciem legitymizującym się poważnymi osiągnięciami w tym obszarze był „Stilon”, gdzie rolę organizatora pracy z mistrzami prowadziła Rada Mistrzów, wykorzystując w tym celu narady produkcyjne i zebrania partyjne²². Uwadze partii nie umknęło także kino, którego rola w kształtowaniu świadomości społecznej systematycznie wzrastała. Zespół kin gorzowskich dużą uwagę przykładał do pracy z widzami robotniczymi. Formą zainteresowania stały się tzw. „premiery robotnicze” organizowane dla takich zakładów jak „Chemitex-Stilon”, ZPJ „Silwana”, GBBP czy Gorzowskim Kombinacie Budowlanym (GKB)²³.

Wraz z narastającymi problemami gospodarczymi władze polityczne województwa i miasta zintensyfikowały działania pacyfikujące oddolną inicjatywę. Na posiedzeniach egzekutywy KZ i POP przynajmniej raz w miesiącu dokonywano wnikliwej oceny atmosfery społeczno-politycznej wśród załóg, które przekazywano instancjom zwierzchnim. Rozszerzono i zintensyfikowano edukację ekonomiczną z „właściwą” interpretacją zachodzących zjawisk w życiu gospodarczym i politycznym kraju. Starano się uatrakcyjnić i rozwijać współzawodnictwo pracy. Rozwinięto działania propagandowe. KZ i POP zintensyfikowały swoje inspiratorskie i kontrolne funkcje wobec administracji państwowej i gospodarczej.

Podejmowane działania, nieskorelowane z postępem gospodarczym, który przecież stać się miał fundamentem procesów legitymizujących władzę, były jednak w coraz mniejszym stopniu efektywne i skuteczne²⁴. System centralnego kierowania mimo

21 Tamże, s. 47-48, Zadania partii w pogłębianiu socjalistycznej świadomości i patriotycznej jedności narodu oraz umacniania więzi ze społeczeństwem.

22 APG, KM PZPR w Gorzowie, sygn. 10, s. 136, Ocena pracy ideowo-wychowawczej w środowisku robotniczym.

23 Tamże, s. 59, Ocena realizacji zadań w działalności ideowo-kształceniowej i wychowawczej w wybranych zakładach pracy.

24 Tamże, sygn. 30, 181-190, Program przedsięwzięć polityczno-organizacyjnych na rzecz poprawy efektywności gospodarowania i harmonizowania gospodarki Gorzowa w 1980 r.

prowadzonej reformy gospodarczej (WOG) nadal posiadał znamiona nakazowo-dyrektywne, a wobec tworzących się coraz bardziej rozbudowanych struktur nadzór i kontrola również stawały się coraz bardziej iluzoryczne. Fasadowość systemu w pełni zdemaskowana została z początkiem lat osiemdziesiątych. W uchwale Biura Politycznego napisano wówczas: *Brak konsekwencji w spójności i nierozdzielności kryteriów zawodowych ideowych i moralnych to wynik centralistyczno-dyrektywnego modelu zarządzania powodujący negatywne skutki ekonomiczne i sprzyjający naruszaniu zasad moralności socjalistycznej*²⁵. Nadmiernie rozbudowana nomenklatura kadrowa, opierająca się w roku 1980 na 5 KZ i 375 grupach partyjnych, oraz przejęcie przez aparat partyjny części kompetencji instancji partyjnych ograniczyło de facto funkcje inspiratorskie, kontrolne organizacji i instancji partyjnych w pracy z kadrą kierowniczą²⁶. Błędy i niedociągnięcia były znane instancjom partyjnym, informacje o nieprawidłowościach w prowadzonej ewidencji, brak przydziałów zadaniowych dla członków i kandydatów partii, braki w prowadzonej dokumentacji sygnalizowane były często w protokołach pokontrolnych w organizacjach partyjnych. Równoważyły je jednak pozytywne oceny realizowanych zadań w działalności ideowo-kształceniowej i wychowawczej, choć i tu były pewne niedociągnięcia. Zarządzony u schyłku roku 1981 przegląd kadr objął wszystkie osoby zajmujące stanowiska nomenklatury Komitetu Wojewódzkiego, komitetów miejskich, miejsko-gminnych, gminnych, a także KZ w ZWCh „Chemitex-Stilon”²⁷. Nie budzi to zdziwienia wobec krytycznej oceny aktywności KZ zwłaszcza w warunkach „szczególnie agresywnych działań propagandowych „Solidarności”²⁸. Organizacja partyjna szczebla wojewódzkiego i miejskiego poprzez odpowiednie wydziały najczęściej ekonomiczne i organizacyjno-polityczne, opracowując szczegółowe plany pracy z aktywnym jak i z kandydatami oraz bezpartyjnymi, programy naprawcze, założenia i kierunki dynamizowania rozwoju szeregów partii – nie była w stanie zapobiec wielkiemu wybuchowi społecznego niezadowolenia wobec pogarszającej się sytuacji gospodarczej i politycznej.

Przyczyna niewydolności oraz paradoks niekonsekwencji tkwi również w sprzeczności systemowej. Niejednokrotnie jednostki nadrzędne wobec przedsiębiorstw, tj. zjednoczenia, nie będące zainteresowane inicjatywą władz politycznych, chroniły podległe im podmioty bądź wprost lekcewały zalecenia czy też polecenia władz partyjnych (co świadczyło min. o zjawisku klientelizmu czy też korzyściach płynących z hierarchiczności systemu, jego ainnowacyjności i wszelkich innych defektach, które władze polityczne chciały łagodzić). Przedsiębiorstwa również wykorzystywały taką sytuację dla poprawy własnej. Chodziło o poszerzenie autonomii, umocnienie pozycji etc. Zjawisko to zostało przez Ewę Balcerowicz zdefiniowane jako przetarg planistyczny²⁹. Możliwość taką dawał sojusz przedsiębiorstw z lokalną władzą, która drogą pozaadministracyjną mogła i niejednokrotnie wywierała wpływ na pożądane przez przedsiębiorstwa decyzje władz centralnych. Ponadto przedsiębiorstwa przemysłu kluczowego, będące motorem rozwoju regionu, były zarazem obiektem zainteresowania władz centralnych. Dotyczyło to

25 APG, KW PZPR, sygn. 667, s. 135, Uchwała Biura Politycznego KC PZPR w sprawie pracy partii z kadrą kierowniczą.

26 Tamże.

27 Tamże, s. 142.

28 Tamże, sygn. 299, s. 209, Notatka dotycząca realizacji dokumentu sekretariatu KC PZPR z 19 września 1981 r. w województwie gorzowskim.

29 Por.: E. B a l c e r o w i c z, *Przetarg planistyczny*, Warszawa 1991; E. B a l c e r o w i c z, *Przetargi w procesie tworzenia i realizacji planów*, w: *System funkcjonowania gospodarki a planowanie w organizacjach gospodarczych*, pod red. M. Dą b r o w s k i e g o, „Materiały i Studia” nr 19, Warszawa 1980.

w województwie gorzowskim Zakładów Włókien Chemicznych „Stilon”. Argumentem najczęściej podnoszonym w tym swoistym przetargu była min. strata i wielkość nakładów, jakie ponosi gospodarka narodowa wobec braku alternatywnych rozwiązań bądź niewywiązywania się kontrahentów z planowych zadań. Oczywiście korzyść z przychylnych decyzji była obopólna. Władza legitymowała się skutecznością, zapewniała bowiem środki dla regionu, w tym i dla jego kluczowych przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwa natomiast zyskiwały dodatkowe środki i nie były zarazem obligowane do nowych ponadplanowych wielkości produkcyjnych. Mechanizm taki niejednokrotnie wykorzystywany był przez „włodarzy” Gorzowa, jednak nie zawsze z w pełni zadawalającym skutkiem, dla władzy, regionu, miasta i dla przedsiębiorstwa³⁰.

Obraz ówczesnej rzeczywistości nadzorowanych przedsiębiorstw gorzowskich jest jedynie małym, niepełnym fragmentem procesów, którym przedsiębiorstwa zostały poddane i który należy poszerzać. Jednak mimo swojej niekompletności oddaje choć w części atmosferę i zaangażowanie partii w realizację celu, jakim było pełne podporządkowanie społeczeństwa i zdobycie upragnionej legitymizacji. Cele te były jednak ze sobą sprzeczne, nieustannie powodowały kolizję, i w konsekwencji musiały doprowadzić do pełnego fiaska podjętego przedsięwzięcia.

30 APG, KW PZPR, sygn. 622, s. 19, pismo z dnia 15.IX.75 r. do tow. Szydłaka Sekretarz KC PZPR; tamże, sygn. 210, s. 65, pismo z dnia 28.06.77 r. do tow. J. Kępy członka BP KC PZPR wiceprezesa Rady Ministrów PRL.